

Διερεύνηση της ποιότητας της εκπαίδευσης: Βασικές αρχές και σχεδιασμός της έρευνας

Δημήτριος Βλάχος, Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Ιωάννης Α. Δαγκλής, Αντιπρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αγάπη Βαβουράκη, Πάρεδρος ε.θ. του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Η ποιότητα της εκπαίδευσης αποτελεί τις τελευταίες δεκαετίες ζήτημα προτεραιότητας για τα εκπαιδευτικά συστήματα στο ευρωπαϊκό αλλά και στο ευρύτερο διεθνές περιβάλλον. Ο ορισμός ωστόσο της ποιότητας της εκπαίδευσης, και κατά συνέπεια η αποτίμησή της, είναι ένα εξαιρετικά πολύπλοκο θέμα, το οποίο επηρεάζεται από κοινωνικές και ιστορικές συγκυρίες αλλά και πολιτικές επιλογές. Οι σκοποί της ελληνικής εκπαίδευσης, όπως καθορίζονται σήμερα σε εθνικό επίπεδο, επηρεάζονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις γενικότερες διεθνείς τάσεις, αλλά και τους ιδιαίτερους εθνικούς στόχους και προτεραιότητες.

Το Τμήμα Ποιότητας της Εκπαίδευσης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου επιχειρεί, με ένα στοχευμένο ερευνητικό πρόγραμμα, να διερευνήσει τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης. Στη διερεύνηση αυτή θεωρούμε ότι η ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος διαμορφώνεται από μια σειρά παραμέτρων, οι οποίες αλληλοεπηρεαζόμενες θα πρέπει να προωθούν –στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό– τους σκοπούς και τις επιδιώξεις του εκπαιδευτικού συστήματος.

Οι παράμετροι αυτές, όπως έχουν οριστεί στο θεωρητικό μέρος της έρευνάς μας, περιλαμβάνουν το διοικητικό πλαίσιο, το παιδαγωγικό πλαίσιο και την υλικοτεχνική υποδομή του συστήματος. Στο πλαίσιο των διοικητικών δομών αναπτύσσεται η εκπαιδευτική πολιτική και οι μηχανισμοί εφαρμογής της (νομοθεσία, υπηρεσίες, εκπαιδευτικοί). Επιπλέον, εξασφαλίζεται με κατάλληλα κριτήρια ένταξης και εξέλιξης το ανθρώπινο δυναμικό της εκπαίδευσης. Στο πλαίσιο των παιδαγωγικών δομών προσδιορίζονται τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών, οι διδακτικές μέθοδοι και οι παιδαγωγικές προσεγγίσεις, καθώς και το κατάλληλο διδακτικό υλικό. Παράλληλα, καθορίζεται το χρονικό πλαίσιο υλοποίησης των Αναλυτικών Προγραμμάτων, μέσα από κατάλληλα διαμορφωμένα Ωρολόγια Προγράμματα, και αναπτύσσονται οι μέθοδοι αξιολόγησης. Στο πλαίσιο της υλικοτεχνικής υποδομής αναπτύσσονται και

αναβαθμίζονται οι κτιριακές εγκαταστάσεις, τα εργαστήρια, οι βιβλιοθήκες και το εποπτικό υλικό. Οι παραπάνω δομές δημιουργούνται, αναβαθμίζονται, εκσυγχρονίζονται και εξελίσσονται με τη βοήθεια μηχανισμών υποστήριξης, ανατροφοδότησης και μετεξέλιξης. Στο πλαίσιο αυτό προβλέπεται η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και των στελεχών, η εκπαιδευτική έρευνα και η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου. Όλες οι παραπάνω δράσεις υποστηρίζονται από τους διατιθέμενους οικονομικούς πόρους, ενώ τον τελευταίο λόγο σε μια δημοκρατική κοινωνία έχει η κοινωνική αποδοχή ολόκληρου του συστήματος.

Στο θεωρητικό μέρος της έρευνας, αφού καθορίστηκαν οι συγκεκριμένες παράμετροι, επιχειρήθηκε η καταγραφή των διεθνών και ευρωπαϊκών τάσεων σχετικά με τις παραμέτρους αυτές. Επιπλέον, επιχειρήθηκε μια πρώτη κριτική θεώρηση της υπάρχουσας κατάστασης στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα.

Ένα σημαντικό στοιχείο της παρούσας έρευνας είναι ότι δίνει έμφαση και ιδιαίτερη σημασία όχι μόνο στην ποιότητα των επιμέρους αυτών παραμέτρων αλλά και στη συνοχή τους κατά κύριο λόγο, με την έννοια του συντονισμού και της αλληλεπίδρασής τους. Οι προαναφερθείσες παράμετροι δεν αποτελούν αυτόνομες μονάδες, αλλά διασυνδέονται και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Γι' αυτό και η μελέτη της ποιότητας της εκπαίδευσης δεν μπορεί παρά να διατρέχει όλες τις παραμέτρους του συστήματος. Κατά συνέπεια, στόχος της ερευνητικής προσπάθειας είναι όχι η αποτίμηση της ποιότητας κάθε παραμέτρου στη συγκεκριμένη χρονική συγκυρία, αλλά η δημιουργία ενός μηχανισμού εκτίμησης και ανάδειξης κυρίως του τρόπου αλληλεπίδρασής τους στη διαδικασία διαμόρφωσης της ποιότητας, με μακροπρόθεσμο στόχο την ανάπτυξη δράσεων για τη συνεχή βελτίωσή της.

Ένα δεύτερο σημαντικό στοιχείο της έρευνας είναι ότι εστιάζει ιδιαίτερα στον ρόλο των συμμετεχόντων στη διαδικασία της εκπαίδευσης, τόσο στο μακρο-επίπεδο όσο και στο μεσο- και μικρο- επίπεδο του εκπαιδευτικού συστήματος. Η εκπαιδευτική πραγματικότητα σε κάθε σχολική μονάδα διαμορφώνεται όχι μόνο από το ευρύτερο εκπαιδευτικό σύστημα αλλά και από το ιδιαίτερο πλαίσιο της σχολικής μονάδας, μέσω της δυναμικής που αναπτύσσεται σε αυτή. Για την έρευνά μας κάθε σχολική μονάδα προσεγγίζεται ως ένα δυναμικό σύστημα, το οποίο διαμορφώνεται από τη δράση και την αλληλεπίδραση των μελών της ευρύτερης εκπαιδευτικής κοινότητας (στελέχη της εκπαίδευσης, μέλη της σχολικής και της τοπικής κοινωνίας). Η διερεύνηση των απόψεων τόσο των στελεχών της εκπαίδευσης όσο και των εκπαιδευτικών, των μαθητών και των γονέων τους αποτελούν σημαντικό μέρος της μελέτης.

Στο δεύτερο μέρος της διερεύνησής μας υλοποιείται πρωτογενής έρευνα πεδίου, μέσω της οποίας επιχειρείται η συλλογή και η επεξεργασία ποσοτικών και ποιοτικών στοιχείων, για τις παραμέτρους που επηρεάζουν την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης, όπως αυτά γίνονται αντιληπτά από τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας.

Υιοθετώντας τη συστημική προσέγγιση για τη διερεύνηση του εκπαιδευτικού μας συστήματος, θεωρούμε τη σχολική ομάδα ως το επίκεντρο του συστήματος. Ως εκ τού-

του, η έρευνά μας επικεντρώνεται στη σχολική μονάδα, τόσο στο ποσοτικό όσο και στο ποιοτικό της μέρος. Το δείγμα της έρευνας αποτελούν τα μέλη της ευρύτερης εκπαιδευτικής κοινότητας ενός δείγματος σχολικών μονάδων. Συγκεκριμένα, το δείγμα αποτελείται κατ' αρχάς από τους εκπαιδευτικούς, τους μαθητές, τους γονείς και τον Διευθυντή κάθε επιλεγμένης σχολικής μονάδας· συμπληρώνεται, επιπλέον, από τα μέλη της ευρύτερης εκπαιδευτικής κοινότητας, δηλαδή τους Διευθυντές και Προϊσταμένους Γραφείων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, τους Σχολικούς Συμβούλους και τους Υπευθύνους Σχολικών Δραστηριοτήτων, οι οποίοι συνδέονται με τις συγκεκριμένες σχολικές μονάδες.

Στο πλαίσιο της ποσοτικής έρευνας επιλέχθηκαν εκατό (100) αντιπροσωπευτικές σχολικές μονάδες, σύμφωνα με τον βαθμό αστικότητας (αστικές, ημιαστικές, αγροτικές περιοχές), τη γεωγραφική/περιφερειακή εκπροσώπηση, τους τύπους σχολείων (Δημοτικά, Γυμνάσια, Ενιαία Λύκεια και Τ.Ε.Ε.) και την οργανικότητα του σχολείου (π.χ. ολιγοθέσια, εξαθέσια). Για τη συλλογή των δεδομένων διαμορφώθηκαν από την ομάδα εργασίας του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου ερωτηματολόγια, τα οποία και διανεμήθηκαν στα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας. Η λειτουργικότητα των ερωτηματολογίων δοκιμάστηκε μέσω πιλοτικής έρευνας σε δέκα σχολικές μονάδες Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Για την περαιτέρω εμβάθυνση στη διερεύνηση των παραμέτρων της ποιότητας της εκπαίδευσης, στο πλαίσιο ποιοτικής έρευνας, διερευνήθηκαν επισταμένως δέκα από τις εκατό σχολικές μονάδες που συμμετείχαν στην ποσοτική έρευνα. Οι δέκα αυτές σχολικές μονάδες επιλέχθηκαν με βάση τον βαθμό αστικότητας (αστικές, ημιαστικές, αγροτικές, νησιωτικές περιοχές), τη γεωγραφική/περιφερειακή εκπροσώπηση και τον τύπο σχολείων (Δημοτικά, Γυμνάσια, Ενιαία Λύκεια και Τ.Ε.Ε.). Για τη συλλογή των ποιοτικών δεδομένων διενεργήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις με τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας –ευρύτερης και τοπικής– (π.χ. Π.Ε.Κ., μέλη Δημοτικών και Νομαρχιακών Επιτροπών). Επιπλέον, οι ερευνητές συνέλεξαν, μέσω παρατήρησης, πληροφορίες για τη δομή και τις λειτουργίες των σχολικών μονάδων. Η ποιοτική έρευνα θα επιτρέψει την ερμηνεία των ποσοτικών δεδομένων αλλά και τη διερεύνηση του τρόπου και του βαθμού αλληλεπίδρασης των παραμέτρων.

Η συνεκτίμηση των στοιχείων που προέρχονται από τη βιβλιογραφική μελέτη και την έρευνα πεδίου αναμένεται να οδηγήσει σε συμπεράσματα και προτάσεις για τη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης.

Στο παρόν τεύχος παρουσιάζεται το πρώτο μέρος της έρευνας, το οποίο έχει ολοκληρωθεί από την ομάδα εργασίας του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Συγκεκριμένα, πρόκειται για τη θεωρητική προσέγγιση της ποιότητας της εκπαίδευσης και των παραγόντων που τη διαμορφώνουν.

Στο πρώτο άρθρο παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη της έννοιας της ποιότητας της εκπαίδευσης, τονίζεται ο τρόπος σύνδεσής της με την εκπαίδευση καθώς και η ανάγκη συνεκτίμησης μιας σειράς παραμέτρων κατά τη διαδικασία αποτίμησης της ποιότητας. Όπως αναλύεται στο κείμενο, η έννοια της ποιότητας της εκπαίδευσης

είναι σύμφυτη με την εκπαιδευτική λειτουργία, παραμένοντας ωστόσο σύνθετη και ιδεολογικά φορτισμένη. Κατά συνέπεια το ζήτημα της ποιότητας της εκπαίδευσης δεν είναι θέμα αποκλειστικά τεχνικό και ο προβληματισμός γύρω από αυτήν δεν θα πρέπει να εξαντλείται στην αναζήτηση μηχανισμών διασφάλισης και βελτίωσής της. Οι αποφάσεις περί ποιότητας της εκπαίδευσης θα πρέπει να συνεκτιμούν τις απόψεις των αποδεκτών του εκπαιδευτικού αγαθού, των πολιτικών φορέων και των μελών της ευρύτερης εκπαιδευτικής κοινότητας.

Στο επόμενο άρθρο αναφέρονται οι Ευρωπαϊκές θέσεις για την ποιότητα στην εκπαίδευση και παρουσιάζονται οι στρατηγικοί στόχοι των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης που τέθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για το 2010.

Στη συνέχεια προσεγγίζονται οι παράγοντες που διαμορφώνουν την ποιότητα της εκπαίδευσης. Στο άρθρο για το διοικητικό πλαίσιο σχολιάζεται ο γραφειοκρατικός και συγκεντρωτικός χαρακτήρας της Διοίκησης και διατυπώνονται ερωτήματα για περαιτέρω διερεύνηση.

Στα άρθρα για το παιδαγωγικό πλαίσιο σχολιάζονται το περιεχόμενο σπουδών, τα καινοτόμα προγράμματα και η αξιολόγηση του μαθητή στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα. Το άρθρο για το περιεχόμενο σπουδών αναφέρεται κυρίως στα Αναλυτικά Προγράμματα και στα διδακτικά πακέτα. Επιπλέον, γίνεται αναφορά στους τύπους και στις μορφές με τις οποίες παρουσιάζονται στη χώρα μας τα Αναλυτικά Προγράμματα, ενώ διατυπώνονται ερωτήματα για περαιτέρω διερεύνηση.

Στο άρθρο που αναφέρεται στα καινοτόμα προγράμματα παρουσιάζονται οι καινοτομίες που εφαρμόστηκαν στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα τα τελευταία χρόνια, με σκοπό η σχολική εκπαίδευση να ανταποκριθεί στις σύγχρονες παιδαγωγικο-διδακτικές, πολιτιστικές και πολιτισμικές απαιτήσεις, καθώς και στις κοινωνικές, οικονομικές και τεχνολογικές εξελίξεις.

Στο άρθρο για την αξιολόγηση του μαθητή αναλύονται η έννοια και οι σκοποί της αξιολόγησης, καθώς και οι διεθνείς και ευρωπαϊκές τάσεις. Συγχρόνως, περιγράφεται και σχολιάζεται το σύστημα αξιολόγησης του μαθητή στο ελληνικό σχολείο.

Τα άρθρα που αφορούν στους μηχανισμούς υποστήριξης και ανατροφοδότησης του εκπαιδευτικού συστήματος αναφέρονται στην επιμόρφωση, στην εκπαιδευτική έρευνα και στην αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου. Και εδώ εξετάζονται οι αντίστοιχες μορφές και πρακτικές, έτσι όπως προκύπτουν από τη βιβλιογραφική επισκόπηση, ενώ τονίζεται και η ανάγκη για προώθηση της εκπαιδευτικής έρευνας.

Το άρθρο για την υλικοτεχνική υποδομή αναφέρεται στην ευρύτερη έννοια και στον ρόλο του σχολικού κατασκευασμένου περιβάλλοντος ως συνιστώσας της εκπαιδευτικής πραγματικότητας.

Στο άρθρο για τους οικονομικούς πόρους παρουσιάζονται οι δείκτες που θεσπίστηκαν από διεθνείς οργανισμούς με σκοπό την παρακολούθηση της αποτελεσματικότητας της διάθεσης των πόρων για την εκπαίδευση, ενώ συγχρόνως παρουσιάζονται οι πόροι που διατίθενται στη χώρα μας σε σχέση με άλλες χώρες της Ευρωπαϊ-

κής Ένωσης και του Ο.Ο.Σ.Α. Το άρθρο καταλήγει στην ανάγκη αύξησης των δαπανών στην εκπαίδευση αλλά και βελτίωσης του τρόπου αξιοποίησής τους.

Τέλος, στο άρθρο για την κοινωνική αποδοχή οριοθετείται η αντίστοιχη έννοια. Παράλληλα, τονίζεται η ανάγκη να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη οι εκτιμήσεις του κοινωνικού συνόλου που περιβάλλει τη σχολική μονάδα, σχετικά με το έργο της, προκειμένου να αποτιμηθεί η ποιότητα της εκπαίδευσης και να διατυπωθούν προτάσεις για τη βελτίωσή της.

Τα αποτελέσματα της διερεύνησης της ποιότητας της εκπαίδευσης αναμένεται πως θα συμβάλουν αποτελεσματικά στην:

- Οριοθέτηση ενιαίων δεικτών για την παρακολούθηση της προόδου που επιτελείται στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα.
- Συγκέντρωση αξιόπιστων στοιχείων για την αποτίμηση της υπάρχουσας κατάστασης και για τη διατύπωση προτάσεων σχετικών με ενδεχόμενες βελτιωτικές παρεμβάσεις.

Σημειώνεται τέλος ότι η έρευνα βρίσκεται σε εξέλιξη και θα ολοκληρωθεί μέσα στο επόμενο έτος. Προγραμματίζεται η πραγματοποίηση δύο ημερίδων δημοσιοποίησης των αποτελεσμάτων της την άνοιξη του 2008.